

Sudan ve Darfur Sorunu

Enver ARPA¹

Öz

Sahip olduğu jeopolitik konumu ve yeraltı ve üstü kaynaklarıyla Afrika kıtasının en önemli ülkelerinden biri olan Sudan Cumhuriyetinde iç ve dış sebeplerden kaynaklanan iç çatışmalar ülkenin çeşitli bölgelerinde yıllardır sürmekte ve ülkede dramatik bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu çatışmalar son yıllarda ülkenin batısında yer alan Darfur'da yoğunlaşmış ve ülkeyi hem içerde hem de uluslararası platformlarda zor duruma sokmuş bulunmaktadır. Güneyde yaşanan savaşlar Sudan'ın Güney bölgesinin ayrı bir devlet olarak ayrılmasıyla sonuçlanmış ve bu sürecin diğer bölgeleri de olumsuz etkilemesinden korkulmaktadır. Bu incelemede, Sudan'da bulunduğumuz 3 yıllık bir süre zarfında bizzat ilgili taraflarla, kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmelerden, basın yayın organlarından, ilgili araştırma ve incelemelerden elde edilen verilerden hareketle Darfur Sorunu'nun iç ve dış sebepleri üzerinde durulmuş; bu sorunun dünya siyasetindeki etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bu konuda oynayabileceği role de işaret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Darfur, Sudan, Güney Sudan, Cancevidler, Osmanlı.*

¹ Dr., TİKA Ortadođu ve Afrika Dairesi Başkanı, enverarpa@hotmail.com

Sudan and Darfur Crisis

Abstract

Sudan, which is one of the most important countries of Africa because of its strategic location and underground natural resources, has been suffering long-standing conflicts in its different regions due to internal and external reasons. This gave rise to a dramatic situation in the country. In recent period, these conflicts have mainly occurred in Darfur, which is located in the western part of Sudan, and it has put the country in a difficult position both domestically and internationally. The conflict in Southern region of Sudan has ended with South Sudan becoming an independent country. This process has caused fears that other regions of Sudan would be negatively affected. This article examines external and internal reasons of Darfur conflict by using some relevant data collected and evaluated in three years time based on meetings with governmental institutions and other organizations, media sources, as well as academic researches. In addition, this article studies the effect of this conflict on world politics and possible role Turkey may play.

Keywords: *Darfur, Sudan, South Sudan, Janjavid, the Ottoman.*

1. Giriş

Bağımsızlığını elde ettiği 1956 yılından bu yana istikrarlı bir barış ortamı sağlanamayan Sudan'da binlerce insan çıkan iç çatışmalarda gereksiz yere hayatını kaybetmiş; ülkenin zaten kıt olan maddi kaynakları farklı bölgelerde süren çatışmalar için heba edilmiş ve bir şekilde hayata tutunabilenlerin de insanlık dışı bir ortamda yaşam sürmelerine sebebiyet vermiştir.

Yaşanan iç çatışmalar ülkeyi içerde istikrarsız bir ortama mahkûm ettiği gibi uluslararası arenada da büyük sıkıntılara sokmuştur. Sahip olduğu jeopolitik konumuyla Dünya siyasetinin de önemli bir ögesi olan Sudan'da yaşanmakta olan çatışma ortamı sürekli bir manipülasyona tabi tutulmakta, özellikle de Batı'lı kaynak veya kuruluşlar bu sorunla ilgili bilgi ve istatistikleri kendi amaçları doğrultusunda servis etmektedirler. Ülkemizde de bu konudaki araştırma veya haberlerde genellikle Batılı ve manipülatif olan bu bilgilere dayanılarak konu gündeme getirilmekte, bilinçli veya bilinçsiz, kamuoyu yanıltılmaktadır. Sudan, yaşanan bu çatışmalar sonucunda gerçekten dramatik bir ortama sürüklenmiş ve milyonlarca insan bundan etkilenmiştir. Soruna objektif bir yaklaşım kazandırılması onun hakikatinin bilinmesine ve buna uygun destekler sunulmasına bağlıdır. 1998 yılında Afrika açılımı politikasını benimsemiş olan ve 2005 yılını Afrika Yılı ilan ederek bu açılımı çeşitli tedbirlerle geliştirmeyi hedefleyen ülkemizden bölgeye yoğun bir kalkınma ve insani yardım desteği sağlanmaktadır. Ancak yardım kuruluşlarımızın çoğunluğu ülkede yaşanan durumdan tam haberdar değildir ve bu durum onların yardım stratejilerini olumsuz etkilemektedir.

Biz bu incelememizde Sudan'da yaşadığımız 3 yıl boyunca bulunduğumuz saha çalışmalarından, sorunun taraflarından, yandaş ve muhalif basından, sorunun bizzat mağduru olanlardan, ilgili yerel ve uluslararası kurum ve kuruluşlardan ve konuyla alakalı hemen tüm bilgilerden yararlanarak elde ettiğimiz verilerle ve elden geldiğince objektif davranarak sorunu anlamaya çalıştık. Amacımız var olan bir yargıyı reddetmek veya pekiştirmek olmadığı gibi herhangi bir düşünce veya eğilimi haklı veya haksız çıkarmak da olmamıştır. İncelememizde verilen bilgilerin çoğu saha araştırmasından elde edilen verilerdir; ancak başta güvenlikleri olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı bilgilerine başvurulmuş ilgili kişi veya kurumlar refere edilmemiştir.

Sudan'da yaşanmakta olan bu sorunu anlayabilmemiz için önce Sudan'ın jeopolitik konumunu, dünya siyasetindeki yerini irdelememiz yararlı olacaktır.

2. Sudan'ın Kültürel, Siyasi ve Jeopolitik Durumu

Sudan Arapçada siyahlar anlamına gelmektedir. Araplar Afrika'ya girdikten sonra Kızıldeniz kıyılarından başlayarak Batı Afrika'ya kadar uzanan geniş alana, orada zenciler yaşadığı için Biladu's-Sudan (Siyahlar Ülkesi) adını vermişlerdi. Daha sonra Bilad kelimesi atılmış ve bu bölgeye sadece Sudan denilmiştir. Bugünkü Sudan ise, o dönemdeki Doğu Sudan'a tekabül etmektedir.

2.505.813 km² yüz ölçüme sahip olan Sudan Cumhuriyeti, kapsadığı alan itibariyle Afrika'nın en büyük ülkesidir.² Bir Doğu Afrika ülkesi olan Sudan, kuzeyden Mısır, kuzeydoğudan Kızıldeniz, doğudan Etiyopya, güneyden Kenya, Uganda ve Zaire, batıdan Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad, kuzeybatıdan ise Libya'yla çevrilidir. Sudan'ın şimdiki sınırları 19. yüzyılda Osmanlı Mısır idaresi tarafından tespit edilmiştir.³ Sudan 1956 yılında bağımsızlığını elde etmiş ve bu devasa arazi içerisinde bu geniş sınırlara sahip bir ülke olarak dünyadaki yerini almıştır.

Sudan'ın Resmi dili Arapçadır. Halkın büyük çoğunluğu Arapça konuşmaktadır. Arapçanın yanısıra bazı yerel kabile dilleri de konuşulmaktadır. Ülke'nin resmi dini İslam'dır. Farklı rakamlar da zikredilmekle birlikte halkın %83'ünün Müslüman, %10'unun yerel dinlere mensup, yaklaşık %7 ise Hıristiyan olduğu kabul edilmektedir. Müslümanların tamamına yakını Sünni ve çoğunluğu Şafî ve Maliki mezheplerine mensuptur.

2008 yılında yapılan sayımda ülke nüfusunun 38 milyon civarında olduğu ilan edilmiştir. Bu nüfusun %40'ının şehirlerde, geri kalanının ise kırsal alanlarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Ortalama yaşam süresi 57 sene olan Sudan nüfusunun %40'ı 15 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır. Sudan'ın başta gelen problemlerinden biri bu genç nüfusun işsizliği sorunudur.

Sudan nüfusunun en önemli özelliği etnik dini ve dilsel çeşitliliğe sahip olmasıdır. Ülkede pek çok etnik unsur barınmaktadır. Arap asıllı Müs-

² *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, C 13, s. 8035; Ahmet Kavas, *Osmanlı Afrika İlişkileri*, Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 445. Bu inceleme Güney Sudan henüz ayrı bir ülke olarak sahneye çıkmadan önce kaleme alınmıştır. Referandumda bağımsızlık yönünde karar çıkmış olmasına karşın incelememizin kurgusu tadil edilmemiştir. Zira Sudan'da cereyan etmekte olan oyunun en önemli ayağı Güney'i ayırmaya yönelikti. Gelişmekte olan olayların daha iyi anlaşılması amacıyla bölünmeden önce kaleme alınmış olan incelememizde herhangi bir değişikliğe gidilmedi ve ortaya çıkan yeni durumlara dipnotlarda işaret edildi. Sudan Devletinden ayrılmış olan Güney Sudan yaklaşık olarak 8 milyon nüfusa sahip olup ülkenin beşte biri büyüklüğünde bir alanda yer almaktadır.

³ Kavas, *age*, s. 445.

lumanlar (%50), yerel dinlere mensup ya da Hıristiyan Dinkalar (%11,5), yerel dinlere mensup Bejalar (%6,5), Nubalar (%6), Nubiyeler (%5), Hausalar (%4), Azandeler (%2,7), Beriler (%2,5), Furlar (%2), Fulaniler (%1,5), Masalitler (%1,1), Takaliler (%0,9), Tamalar (%0,5) ve %0,5'ten daha az olan birçok etnik unsur bulunmaktadır.

Bağımsızlıktan sonra ülke yönetimi sürekli olarak kuzeyli Arapların elinde olmuştur. Bu durum ülkede çeşitli sıkıntılara sebep olmuş ve güneyli Afrikalılarla kuzeyli Araplar arasında iç savaşların yaşanmasına sebep olmuştur. Güneyliler Hıristiyan veya yerel kabilevi dinlere mensupturlar. Ülke kaynaklarından ve yönetim imkânlarından kuzeyliler kadar yararlanamadıklarını düşünen Güneylilerin dini ve kültürel ayrılıkları da bu iç savaşlarda önemli bir etken olmuştur.

1956 yılında bağımsızlığını kazanan Sudan, bu etnik farklılıklar sebebiyle meydana gelen iç savaşlarda büyük ekonomik sıkıntılar yaşamış ve yönetim genellikle askeri vesayet altında kalmıştır. 1969 yılında General Cafer en-Numeyrî tarafından gerçekleştirilen askeri darbeden sonra 1972 yılında Güneylilerle bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmayla Güney Sudan nisbî bir otonomi kazanmıştır. Ancak 1976 yılında Sadık el-Mehdî tarafından bir darbe girişimi daha yaşanmış fakat başarılı olunamamıştır. Bu girişim sonucunda Numeyrî katı tedbirler almış ve Güneylilere karşı tutumunu da sertleştirmiştir. Numeyrî, bu dönemde Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile yakın ilişkiler kurmuş ve o dönemlerde henüz bu teşkilattan ayrılmamış olan Hasan et-Turabi'yi başsavcılık görevine getirmiş ve Turabi'nin telkinleriyle 1983 yılında şer'i yönetime geçilmiştir. Bu durum Hıristiyan ve animist Güneylilerin tepkisini çekmiş ve Albay John Garang liderliğinde yeniden ayaklanmalara sebep olmuştur.⁴

Bu iç çatışmalar ülkeye ağır ekonomik maliyetler getirmiştir. Bunun yanı sıra 1984–85 yıllarında yaşanan kuraklık sebebiyle ülke ekonomisi iyice zora girmiş ve Numeyrî ordu tarafından görevden alınmıştır. Onun yerine uzun yıllar Başbakan konumunda olan Sadık el-Mehdî başkanlığa getirilmiştir. Ancak iç savaş ve kuraklığın olumsuz etkisi devam etmiş ve ülke tam bir ekonomik çıkmaza sürüklenmiştir. Mehdî'nin de ülkenin ağır sorunlarıyla baş edememesi üzerine o dönemde henüz Tuğgeneral olan Ömer el-Beşir yönetime el koyarak yeni bir hükümet oluşturmuştur. Ülkede şer'i düzeni sürdürme kararlılığı göstermesi üzerine başta komşuları Uganda, Eritre ve Etiyopya olmak üzere uluslararası destek almadan göreve baş-

⁴ Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 13, s. 8040.

layan el-Beşir'e fazla şans tanınmamasına karşın o başkanlığını günümüze kadar taşımayı başaramamıştır. 1991 körfez savaşında Irak'ın yanında yer alan, Mısır Lideri Mübarek'e yapılan suikasttan sorumlu tutulan el-Beşir ve kabinesi çeşitli uluslararası tepkilere, hatta tedbirlere maruz kalmıştır.

1983 yılında yeniden alevlenen Güney ayaklanmaları 1990'lı yıllar boyunca da devam etmiştir. Uluslararası baskı ve çabalar sonucunda çeşitli ara anlaşmalar yapılmışsa da barış bir türlü sağlanamamıştır. ABD'nin baskı kurması üzerine 2002 yılında kısmi bir ateşkes sağlanmış ve görüşmeler hız kazanmıştır. Nitekim oluşturulan uluslararası destek sonucunda 2005 yılı ocak ayında el-Beşir başkanlığındaki federal hükümet ile Güneyli isyancıların oluşturduğu Sudan Halk Kurtuluş Ordusu arasında Kuzey-Güney Barış Anlaşması yapılmış ve bu anlaşmayla Güneylilere 6 yıl sonra geleceklerini belirleme konusunda referanduma gitme hakkı verilmiştir. Bu barış anlaşmasıyla Güney Kuzey çatışmaları sona erdirilmiş ancak 2011 yılında yapılan referandumun ülkeyi nasıl bir maceraya sürükleyeceği tahmin edilememektedir.⁵ Zira bu kapsamlı barış anlaşmasıyla Kuzeylilerle Güneyliler arasındaki sorun tümüyle çözüme kavuşturulabilmiş değildir. Kuzey ile Güney sınırlarının tam ortasında bulunan zengin petrol yataklarının bulunduğu bölgede sınır anlaşmazlıkları çözüme kavuşturulamamıştır. Taraflar bu konuda anlaşamazlarsa sorunu Lahey Adalet Divanına götürmeyi kabul etmişlerse de iki tarafın da bu petrol bölgesinden vazgeçmelerinin mümkün olmayacağı varsayılmaktadır.⁶ Güney ile Kuzey arasında devam eden bu sorun her an bir savaş kıvılcımına dönüşebilme potansiyeline sahiptir.

Güneyliler aslında bu olasılığı gözardı etmeyen bir politika izlemektedirler. Bölgenin bazı eyaletlerini kapsayan bir gezimiz sırasında aslında gerçekte barışın sağlanmadığını, tarafların özellikle de Güneylilerin yıllarca süren iç savaş gerekçelerinin hâlâ geçerli olduğuna inandıklarını müşahade ettik. Bunu destekleyen hususlardan biri Güneylilerin barış anlaşmasına imza attıkları halde milislerine ait kampları hâlâ kapatmamalarıdır. Gezimizi tertip eden ve Güney Sudan Hükümeti nezdinde etkili biri olan

⁵ Ocak ayında yapılan referandumda %99 oranında bir çoğunlukla ayrılık kararı çıkmış ancak ihtilafli konulardaki anlaşmazlıklar bir çözüme kavuşturulamadığı için iki ülke arasındaki gerginlik her geçen gün artarak devam etmektedir.

⁶ Lahey Adalet Divanı, Kuzey ile Güney bölgelerinin sınır hattında yer alan ve ülkenin petrol yataklarının bulunduğu Abiyei şehrindeki 25 km²'lik alanın 15 km²'sinin Kuzeylilerin hâkimiyetindeki Sudan'a, 10 km²'lik bölümünün ise Sudan'dan ayrılarak ayrı bir devlet haline gelen Güney Sudan'a ait olduğuna karar vermiştir. Bu taksime göre bu bölgede çıkarılmakta olan petrolün %70'i Güney Sudan toprakları içinde kalmış bulunmaktadır.

şahsın anlattıklarına göre milislere ait kamplar halen devam etmektedir. Hatta bu şahıs babasının bile şu anda kamplarda yönetici olarak görev yapmakta olduğunu söyledi. Bu gezi sırasında edindiğimiz izlenim şu ki Güneyliler kendilerini yeterli hissettiklerinde savaşmak için her türlü hazırlığı yapıyorlar. 2008 yılında Somalili korsanlar tarafından kaçırılan bir gemide çıkan tankların Güney Sudan hükümetine ait olduğu anlaşılmıştı. Güney Hükümeti kendilerine düşen parayı bölgenin imarına harcayacağı yerde savaşa hazırlık için kullanıyor.

Oysa Güneylilerin elde ettikleri bu konum dünyada benzeri görülen bir durum değildir. Yapılan anlaşmayla adeta ülke içinde yeni bir ülke kurulmuştur. Her yerde kendilerine ait bayraklar dalgalanmaktadır. Arabaların plakası Sudan plaka sistemine bağlı değildir. Burası sanki başka bir ülkeymiş gibi plakalar İngilizce ve Latin harfleriyle ve “Yeni Sudan” ismiyle basılmıştır. Ülkenin resmi dili Arapça olmasına karşın hiç kimse Arapça yazıp çizmemekte, Arapça konuşmamaktadır. Okullarda eğitim İngilizce ve yerel dillerde verilmektedir. Arapça harflere veya Arapça yazılmış herhangi bir şeye rastlanmamaktadır. Hatta Güney hükümetinin Hartum’daki federal hükümetle yaptıkları yazışmalarda bile İngilizce kullanılmaktadır. Her şey buranın ayrı bir devlet olduğu izlenimini veriyor. Öyle ki kendi aralarında konuştuklarında mesela biri Hartum’dan gelmişse “Sudan’dan gelmiş” diyorlar. Yani zihinlerinde burası “Sudan” değil başka bir ülke olarak kurgulanmaktadır. Bu ziyaretten sonra bu ülkenin ileride kesin olarak bölüneceği kanaati öne çıkmaktadır. Ancak bu ayrılma nasıl olacak, kanlı mı, kansız mı, bilinmiyor! Petrol kuyularının iki bölgenin tam ortasında olması ve paylaşımında ihtilafa sebep olacağı kanaati ibreyi kanlı olmaktan yana kaydırıyor.

Sudan’da son derece karmaşık bir siyasi yapılanma söz konusudur. Ülke 25 eyalete bölünerek yönetilmektedir.⁷ Tüm eyaletlerde Eyalet valisinin yanısıra bir Eyalet Meclisi ve Eyalet Bakanlar Kurulu bulunmaktadır. Bu kabinelere atamalar önce Güney Kuzey anlaşması gözetilerek, sonra bölgesel dengeler göz önüne alınarak yapılmaktadır. Hartum’daki Federal hükümette de bu dengeler gözönüne alınmaktadır. Herhangi bir bölgeden güçlü bir direniş gösteren bir hareket zuhur ettiğinde lideri genellikle bu kabinelerde bir görevle taltif edilerek sisteme dâhil edilmekte ve bu yolla muhalefeti giderilmektedir. Darfur’da zuhur eden grupların pek çoğunun bu düşünce sonucu ortaya çıktığı kabul görmektedir.

⁷ Bu eyaletlerden 10’u Güney’de 15’i ise Kuzey’de bulunmaktadır.

Daha çok yerel etkinlik ve kabilevî yapılanmalara göre şekillendirilen bu eyaletler sistemi merkezi hükümet karşısı muhalefetin bölünerek zayıflatılmasını sağlıyorsa da her eyaletin, gelir dağılımında kendisine yeterli ölçüde pay verilmediğini düşünmesi gibi sorunlara da yol açmaktadır. Ayrıca bu eyalet yapılanmalarında kendilerine yeterli ölçüde temsil hakkı tanınmadığını düşünen kabileler çeşitli isyan hareketleri başlatabilmekte ve kabine dengelerini sarsabilmektedirler.

2005 yılında gerçekleşen Güney Kuzey anlaşmasıyla Güneyde kurulan hükümet, Güney bölgesi için federatif bir özellik taşımakta ve ülkede iki başlı bir yönetime sebebiyet vermektedir. Güneydeki eyaletlerin bu federatif özellikli Güney hükümetiyle, Hartum'daki ulusal federal hükümetle ilişkilerinde tam bir karmaşa söz konusudur. Eyaletlerin kendi aralarındaki ilişkilerde, federal hükümetle ilişkilerinde takındığı tavırlar zaman zaman bürokrasiyi hantallaştırmakta, yönetsel karar süreçlerini akamete uğratmaktadır. Ayrıca kabinede bu dengeler oluşturularak göreve getirilen bakan ve idarecilerin kendi gruplarının isteği doğrultusunda tavır takınmaları da karar mekanizmalarını bazen işlemez hale getirmektedir.

Sudan'ın büyük bir bölümü düz araziden oluşmaktadır. Bu arazinin %50'si tarıma uygun arazidir. 17 milyon hektar ekilebilir bir toprağa sahip olan Sudan'ın, tüm dünyada baş göstermekte olan gıda yetersizliği göz önüne alındığında son derece önemli bir konuma sahip olacağı anlaşılmaktadır. Zira bu miktarda bir arazi uygun tekniklerle ekilip biçilebilirse elde edilecek ürünün tüm Afrika'ya yetecek miktarda olabileceği ifade edilmektedir.

Ciddi miktarlarda hidrokarbon rezervi olan Sudan'ın, son yıllarda tespit edilen petrol ve doğalgaz yataklarıyla da dünya enerji piyasasında önümüzdeki yıllarda önemli bir aktör olacağı varsayılmaktadır. Ancak keşfedilen bu yeraltı kaynakları bir yandan da ülkenin başını adeta belaya sokan bir özellik arz etmeye başlamıştır. Siyasal rejiminden dolayı uyguladığı ekonomik ambargo sonucu ülkeye girmeyen Amerika ve Batılı ülkeler ortaya çıkan bu önemli rezervleri Çin ve diğer Asyalı ülkelere kaptırmış bulunmaktadırlar. Uluslararası siyasette önemli bir aktör ve BM Güvenlik Konseyinin daimi üyesi olan Çin, Sudan'a verdiği destekle ülkeyi adeta kendine mahkûm hale getirmiştir. Sudan'ın dış ticaretinde en büyük hacme sahip ülke Çin'dir. Bu durum Batılı ülkeleri adeta içten içe kızdırmakta ve ülke, devlerin gizli nüfuz mücadeleleri alanına dönüşmüş bulunmaktadır. Batılılar Sudan'ın güneyinde yaşayan Hristiyan ve Animist halkla zaten dinsel bir yakınlık ve etkileşime sahiptir. Bunun yanısıra Kuzeyli

Müslümanların hâkimiyetindeki Sudan'ın Batı'dan iyice uzaklaştığını ve Çin başta olmak üzere Asyalı ülkelerle geri dönülemez bir ilişkiye girdiğini bildiğinden tek çare olarak Güney'i ayrı bir devlet olarak ayırarak bu yolla enerji kaynakları yönünden zengin olan bölgede hâkimiyet kurmak istemektedir. Bu istek, aslında pek çok amacı aynı anda gerçekleştirme potansiyeline de sahiptir. Zira bunun sağlanması halinde hem bölgede önemli bir hale gelmiş bulunan İslamcı hükümet zayıflatılarak etkisi en aza indirilecek, böylece bölgede kendilerine bağlı kalmaktan başka çaresi olmayan bir Hristiyan devlet kurulmuş olacak, hem de bu yolla büyük bölümü Güney sınırları içinde bulunan petrol yatakları üzerindeki kontrol sağlanmış olacaktır. Nitekim Fransız şirketler başta olmak üzere Batılı bazı petrol şirketlerinin Güneylilerle imtiyaz sözleşmeleri imzaladıkları zaman zaman basına yansımaktadır. Almanya'nın Güneyden Kenya limanına giden bir hat inşasında bulunduğu da bilinen bir husustur. Dolayısıyla ülkenin bölünmesi ve bu yolla etkisizleştirilmesi Batı'nın ve Amerika'nın çıkarlarıyla birebir örtüşmektedir.

Afrika'nın göbeğinde yer alan Sudan ayrıca son derece önemli jeopolitik bir konuma sahiptir. Oldukça geniş arazisiyle kuzey Afrika ile güney Afrika arasında bir köprü konumunda olan Sudan, Arap ve Afrika medeniyetlerinin de kavşak noktası konumundadır. Kızıldeniz'e olan kıyısıyla ise iç kesimlerin deniz ulaşımını elinde bulundurmaktadır. Bunun yanı sıra devasa tarım arazisi ve 40 milyon civarındaki nüfusuyla giderek daralmış olan dünya ticaretinin iştahını kabartmaya yetecek bir dış ticaret potansiyeline sahiptir. Tüm bu özellikleriyle Sudan global aktörlerin asla vazgeçemeyeceği bir cazibeye sahiptir.

3. Darfur Sorunu

2005 yılında Kuzey Güney barış anlaşması yapıldığında herkes Sudan'ın rahat bir nefes alacağını, yeni bulunan ve ihracına başlanan petrolden elde edilecek gelirlerle ülkenin hızlı bir ekonomik gelişme yakalayacağını ümit etmişti. Zira ülkenin tüm kaynakları 20 yılı aşkın bir süredir sürmekte olan bu iç savaşa harcanıyordu ve yönetim ülkenin diğer problemlerine zaman ayıramıyordu. Bu anlaşmayla ülkede sürdürülmekte olan seferberlik halinin sona ereceği ve barışın sağlanacağı hayalleri kurulmuştu, ancak bu hayaller boşa çıktı. Zira bu anlaşma başka sorunların doğmasına yol açacaktı. Çünkü bu problemin ulusal ve uluslararası özellikte başka boyutları da vardı. Gerek ulusal ve gerekse uluslararası etkenlerle bu defa ülkenin batısında yer alan Darfur'da olaylar patlak verdi.

Darfur, Arapçada ‘Fur diyarı’ anlamına gelmektedir. Fur kabilesi bölgenin en büyük ve yerli kabilelerinden biri olup Darfur nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadır.⁸ Sudan’ın batısında yer alan Darfur 508.684 km² yüzölçüme sahiptir.⁹ 6 milyon civarında nüfusu olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰ 1994 yılında idari olarak üç ayrı bölgeye (Batı, Kuzey ve Güney Darfur) ayrılmış olan Darfur’da nüfusun tamamına yakını Sünnî Müslümanlardan oluşmaktadır.¹¹

Bölge halkının Osmanlı İmparatorluğu ile çok güçlü tarihsel bağları olmuştur. 19. Yüzyılın son döneminde Mısır aracılığıyla Sudan Vilayetine eklenerek Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası¹² haline gelen Darfur, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın yanında yer almış ve İngilizlere karşı Osmanlı İmparatorluğuna maddi destekte bulunmuştur.¹³ Osmanlı İmparatorluğunun bölgeyi terk etmesinden sonra bağımsız kalan Darfur’un son sultanı Ali Dinar’ın liderliğinde İngilizler ile yaptıkları savaşı kaybeden Darfur Prensiğinin bağımsızlığı İngilizler tarafından kaldırılmış ve 1917 yılında Sudan’a bağlanmıştır.¹⁴ Sömürgeci güçlerin yönetimi altında farklı kabilelerin iskânına sahne olan ve demografik bir dönüşüm sürecine giren bölge, önceki tarihlerdekinden daha yoğun bir kabile savaşları dönemine girmiştir.

Bölge bu kabilevî yapısından kaynaklanan sebeplerle sürekli göç hareketlerinin yaşanmasına sahne olmuştur. Geniş bir alana yayılmış bulunan kabile bireyleri kuraklık vb. sebeplerden dolayı sıkıntıya girdikleri dönemlerde diğer bölgelerde bulunan akrabalarının yanına göç etmeyi bir çare olarak görmüşlerdir. Komşu ülke olan Çad’ın şu andaki devlet başkanı Darfur kabilelerinden olan Zagave kabilesine mensuptur. Zagave kabilesi Çad ve Darfur’da yaşayanlar olmak üzere ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Son yıllarda Çad’da yaşanan sıkıntılar sebebiyle 200.000 civarında göçmenin sınırı aşarak Çad’a geçtikleri ifade edilmektedir.¹⁵ Bunun tersi de

⁸ Şemsu’l-Hedy İbrahim İdris, *Darfur el-Muameretu’l-Kubra*, 1. Baskı 2006, s.15.

⁹ “Darfür”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul,1993, s. 490.

¹⁰ Emir Ferec Yusuf, *El-Mahkemetu’l-Cinaiyye ed-Devliyye*, Daru’l- Matbuatu’l-Camiyye, İskenderiye 2009, s. 71.

¹¹ Şemsu’l-Hedy İbrahim İdris, *Darfur el-Muameretu’l-Kubra*, s.13; Emir Ferec Yusuf, *El-Mehkemetu’l-Cinaiyye ed-Devliyye*, s. 53.

¹² Dr. Zeki el-Buhayrı, *Muşkiletu Darfur*, el-Heyetu’l-Misriyye el-Amme li’l-Kitab, Kahire, 2010, s. 20.

¹³ Şemsu’l-Hedy İbrahim İdris, *age*, s. 20.

¹⁴ Kavas, *age*, s. 448 vd.

¹⁵ Emir Ferec Yusuf, *El-Mahkemetu’l-Cinaiyye ed-Devliyye*, s. 8.

söz konusudur. Pek çok kişinin yaşanan olaylardan kaçarak komşu ülkelere sığındığı bilinmektedir. Bu yaşanan olaylar Sudan'ın komşu ülkelerle ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu sınır hareketleri ve sınır anlaşmazlıkları Çad ve Sudan arasında önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Darfur'da kabilevi bağlar ve ilişkiler günlük yaşamın olduğu kadar siyasal yaşamın da en temel unsurlarıdır. 1956 yılında bağımsızlığını elde etmesinden sonra başa gelen zayıf Sudan hükümetleri, ülkenin sahip olduğu devasa toprakları ve ülke sınırlarını korumak için yerel kabileleri kullanmıştır. Hükümetlerle işbirliği yapan kabileler bu işbirliklerinin sonucunda elde ettikleri imtiyazlarla hükümete bağlı kalmıştır. Hükümete genellikle bağlı kalan bu kabilelerin en önemlileri; Te'ayişe, Hebbaniye, Beni Hülbe, Ruzeygat, Mesîriye ve Ma'alya'dır.

Hükümetlerle ilişkilerinde sıkıntı yaşayan ve muhalif kalan Afrika yerlisi kabileler ise; Fur, Zagave, Messalit, el-Berti, el-Tama, el-Burhag ve Gulate kabileleridir.¹⁶ Bu kabileler sınırların tayininden sonra bölünmüş, mensuplarının bir kısmı komşu ülkeler Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu durum sınır boylarında oldukça karmaşık ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur.

Ekonomik kaynaklar yönünden fakir, geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayalı olan Darfur bölgesinde toprakların bölüşümü, meraların kullanımı, suların paylaşımı gibi konularda sürekli gerginlikler yaşanmış ve güçlü olan kabilevi bağlar yüzünden daima büyük çatışmaların doğmasına zemin hazırlayabilecek bir potansiyel söz konusu olmuştur.

Bölgede yaşam süren Arap kökenli kabilelerin çoğunluğu göçmendir. Bu kabileler, kurak mevsimlerin başlamasıyla hayvanlarını otlatıp sulayabilecekleri bölgelere göç etmektedirler. Bu göçler sırasında arazilerin kullanımı konusunda zaman zaman ihtilaflar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Geçmişte yaşanan bu tür ihtilaflar ve çatışmalar daha çok kabile meclislerinin veya şeyhlerinin bulunduğu önerilerle çözüme kavuşturulmuş ve kabilevi bir çatışmaya dönüşmeden engellenmiştir.

Tüm bu risklerine rağmen Darfur'da hüküm süren bu aşiret geleneği, bu devasa arazilerin korunması amacıyla devlet tarafından korunmaya ça-

¹⁶ Biz burada aktif olarak merkezi hükümetin yanında yer alan veya muhalif kalan kabilelere işaret etmek istedik. Bölgede başka kabileler de bulunmaktadır. Bu konuda bilgi için bkz. Dr. Zeki el-Buhayrî, *Müşkületü Darfur* s. 29 vd; *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 490.

lıılmakta ve kabilelerin hiyerarşik yapılanmalarına müdahalelerle iktidar yanlısı şahsiyetler başa getirilmeye çalışılmaktadır. Muhalif kabilelerin önemli bir kırgınlık sebebi de bu müdahaleci tavır olmuştur. İdarenin içinde bulunduğu bu zafiyet ister istemez bölgede silahlı kabile geleneğinin sürmesinde etkili olmaktadır. Düzenli orduyla bu geniş arazi ve sınırları korumakta aciz kalan iktidar, asayişli sağlamak amacıyla kabileleri kullanmaya devam etmektedir. Hatta Kuzey Güney barış anlaşması imzalanmadan önce Güney’de isyan başlatan ayrılıkçı lider John Garang liderliğindeki milislerin Darfur bölgesine sızmalarını önlemek için Arap kabileleri bizzat silahlandırarak araziye sürmüştür. Bu durum bölgede hükümet yan- daşı ve karşıtı kabileler şeklinde bir ayrışmaya zemin hazırlamıştır.

Darfur sorununun görünen sebebi, bu kabileler arasında yaşanan gerilimin¹⁷ dışarıdan yapılan kışkırtmalarla hükümete yöneltmiş olmasıdır. Afrika asıllı kabileler, kendilerini bu bölgenin sahibi olarak görmekte ve kendileri de Müslüman oldukları halde Arap asıllı Kuzeylilerin elinde bulunan merkezi hükümetin, sonradan bölgeye göç eden Arap asıllı kabileleri kendilerine tercih ettiğini düşünmektedir. Güneylilerin verdikleri silahlı mücadele sonunda elde ettikleri barış anlaşmasıyla kendilerine ait bir hükümet kurmaları, ülke kaynaklarının paylaşımı hususunda federal hükümete ortak olmaları, Darfur’luların da aynı taleplerle hükümetin karşısına çıkmalarına ve bu amaçla isyan başlatmalarına sebep olmuştur.

2003 yılında Kuzey Darfur eyaletinin başkentine saldıran silahlı milisler havaalanını tahrip etmiş milyonlarca dolar zarar vermişlerdir. Bu olayların akabinde hükümet sert tedbirler almış ve her geçen gün şiddet ortamı giderek kızışmaya başlamıştır. Zamanla farklı bazı grupların da farklı bölgelerde silaha sarılmaları olayları önlenemez bir hale getirmiş ve sorun uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Ülkenin yıpratılmasını hedef edinen güçler bu olaylarda yaşanan dramı kat kat abartarak Sudan hükümetinin uluslararası arenada sıkıştırılmasını hedeflemektedirler. Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısının el-Beşir’i ve bazı önemli hükümet üyelerini insanlık suçu işleme töhmetiyle tutuklama talebinde bulunması bu çerçevede

¹⁷ Biz bu gerilimin temelde otlak araziler ve su kaynakları konusundaki ihtilaflardan ve Afrikalılık Araplık temelli asabiyetten kaynaklandığını ifade ettik. Temel nokta bu olmakla birlikte bu durumun tali sebepleri de elbette bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar bunu detaylandırarak vermektedirler. Sözgelimi Darfur sorununun sebeplerini incelemeyi amaçlayan Mısırlı araştırmacı Dr. Zeki El-Buhayrı *Muşkiletü Darfur* isimli çalışmasında bu sebepleri şöyle sıralamaktadır: 1) İktisadi sebepler. 2) Arazi mülkiyeti sorunu. 3) Yerel yönetimlerin kaldırılması. 4) Tarımla uğraşan kabilelerin hayvancılık yapan kabilelerle düştüğü ihtilaflar. 5) Sınırların belirsizliği ve bölgede silahların yayılması. 6) Eğitim politikaları ve işsizlik. 7) Bölgenin dışlanması ve ulaşım zorluğu. 8) Federal Hükümetin sorunu görmezden gelmesi. Bkz. *Muşkiletü Darfur*, s. 87 vd.

değerlendirilmektedir. Çünkü bu talep, bölgedeki istikrarsızlığı daha da körükleyen bir etki yaratmış bulunmaktadır.¹⁸

Sorunun giderek tüm dünyada yankı bulması üzerine BM Güvenlik Konseyi, 31 Temmuz 2007 tarihinde aldığı 1769 sayılı kararla BM ve Afrika Birliği ortak görev gücünün (UNAMID) Darfur'a gönderilmesini kabul etmiştir. UNAMID yıllık 1,6 milyar dolarlık bir bütçe ve 19.555 askeri personel, 6.432 polis gücünün yanı sıra sivil personeli de öngörmesine rağmen, bu konuda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Bizzat bu misyonda görevli yetkililerden aldığımız bilgilere göre bu güç gerek ikili yapılanması ve personel niteliğinden ve yetersizliğinden kaynaklanan ve gerekse mali ve idari konulardan kaynaklanan sıkıntılardan dolayı bölgede etkin bir görev ifa edememekte ve şiddet ortamının giderilmesinde fazla etkin bir rol üstlenememektedir. Misyona içerisinde Afrika ve BM mensubiyeti büyük bir ayrışmaya sebep olmakta ve bu da bu gücün etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Sudan hükümetinin bu gücü baştan beri hoş karşılamadığı bilindiği gibi bölge insanının da bu güce son derece soğuk davrandığı müşahade edilmektedir. Tüm bu hususlar bu gücün şiddeti durdurma, asayiş sağlama umutlarını yok etmektedir.

Bölgede şu anda sürmekte olan olaylar, resmi hükümet güçleri ile isyancı gruplar arasında, hükümet yanlısı Cancevidlerle Afrika asıllı halk arasında ve Cancevidlerle silahlı gruplar arasında olmak üzere üç ayrı ekseninde sürmektedir.

Ülke, uzun yıllar yaşanan iç savaş sonucunda bitap düşmüş ve hemen hiç bir hizmet sunulamamıştır. Darfur bu durumdan en çok etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. Aslında çok verimli arazilere sahip olmakla birlikte bahsedilen sorunlar sebebiyle bölgede huzur ve istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Ülke kaynaklarının adil dağıtılmadığını, Darfur'un kasıtlı olarak ihmal edildiğini, Güney'in yürüttüğü mücadeleyle bu gelirden pay almaya başladığını düşünen Darfurlular da bu amaçla isyana yönelmiş ve devreye giren dış müdahale ve kışkırtmalarla sorun giderek büyümüş ve bir drama dönüşmüştür. Daha önce Güneylilerin bölgeye sızmalarını engellemek için Arap asıllı bazı kabile bireylerini silahlandıran federal hükümet, isyanları bastırmak için bir yandan Cancevid milislerini güçlendirerek harekete geçirmiş bir yandan da silahlı kuvvetleriyle isyanları sert bir şekilde bastırmaya çalışmıştır.

¹⁸ Bu konuda bilgi için bkz. Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye – Afrika İlişkileri*, USAK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011, s. 103–107.

Sorunun giderek büyümesinde Cancevidler en büyük sorumluluğa sahiptir. Cancevidler hükümet yanlısı Arap kabilelerden seçilen savaşçılar demektir. Çoğunlukla göçmen kabilelerden seçilen Cancevidler hâlihazırda güvenliği sağlamaktan ziyade kendi kabilelerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Daha çok etnik ayrılıklardan dolayı diğer kabile mensuplarına saldırdıkları düşünülse de aslında sergiledikleri bu tavrın gerçek sebebi otlak arazilerin ve su kaynaklarının giderek büyük bir sorun haline gelmesidir. Cancevidler giderek azalan bu kaynakların kullanımı konusunda başgösteren anlaşmazlıklarda kendi kabilelerinden yana tavır koymakta ve sahip oldukları silahlı güçle diğer kabile mensuplarını yıldırılmaktadırlar. Bu husus büyük bir tepkiyle karşılanmakta ve bu tepki haliyle hükümete yönlendirilmektedir. Türkiye'nin doğusunda denenmekte olan 'korucu' sistemiyle benzerlik arz eden Cancevidler konusu Sudan'ın uluslararası arenada sıkıştırılmasının da en güçlü argümanı haline gelmiş bulunmaktadır. Zira Cancevidler elde ettikleri bu konumlarını genellikle istismar etmekte ve yasa dışı yollara tevessül ederek silahı kendi şahsi çıkarları için kullanmaktadırlar. Federal hükümet aslında Cancevidler konusunda tam bir çıkmaza girmiş bulunmaktadır. Bölgedeki silahlı gruplarla mücadelede yetersiz kalan güvenlik güçleri, Cancevidler üzerinden hakiyet sağlamaya çalışmaktadırlar. İşte Cancevidlerin bu şekilde kontrol dışı davranarak istenmeyen olaylara bulaşması merkezi hükümeti tüm platformlarda zor duruma sokmaktadır. Zira Cancevidler yasal bir statüye sahip olmadıkları için hükümet onları savunmayı da göze alamamaktadır. Aksine artan baskılar üzerine Cancevidlerin kendi başlarına inisiyatif aldıklarını, hükümetle bir ilgilerinin bulunmadığını ifade etmektedir. Ancak bu açıklamalar inandırıcı olmaktan çok uzak bulunmaktadır.

Sorunun her geçen gün büyümesinde önemli bir etken de bölgede sürmekte olan bu istikrarsız ortamın çeşitli çıkar amaçlı eylem ve ilişkilere zemin oluşturmaya başlamasıdır. Silahlı gruplar bu ortamı fırsat bilerek çeşitli gasp ve soygun hareketlerine girişmekte; sahip oldukları silahlı gücü haksız kazançlar elde etmek için kullanmaktadırlar. 2004 yılında Sudan Kurtuluş Hareketine katılan ve 20 ay fiilen bu hareket içerisinde görev alan Dr. Zünnun et-Ticanî, bu hareketin çocukları kullanmakta, ticari faaliyetlere el koymakta tereddüt etmediğini, 500 civarında tıra el koyduğunu söylemektedir.¹⁹

¹⁹ Zünnun et-Ticanî, kendisi bu konuda *Darfur Devrim ve Soykırım Gerçeği* adlı bir kitabında önemli bilgiler verdiğini ifade etmektedir. Ancak kitabına ulaşamadım.

Sudan Kurtuluş Hareketinin bölgede çeşitli gasp ve kaçakçılık olayına karıştığı genel kabul gören bir husustur. Nitekim 27 Eylül 2008 tarihinde Mısır'da fidye almak amacıyla Alman turistleri kaçıran grubun lideri Bahit ve yanındakilerin Darfur bölgesinden oldukları ve Bahit'in bu harekette yönetim kadrosunda bulunduğu anlaşılmıştır.

Bölgede baş gösteren bu istikrarsız ve güvensiz ortamdan kaçan halk büyük şehir merkezlerine sığınmış ve kurulan kamplarda son derece zor şartlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Hâlihazırda bu kamplarda 500.000 civarında mülteci ve sığınmacının yaşamakta olduğu yetkililer tarafından ifade edilmektedir.

Darfur'da silahlı çatışmaların başladığı 2003 yılından bu yana 1078 köyün yakıldığı ve bu yüzden terk edildiği, 12.248 kişinin öldüğü, 1.290.000 kişinin yerlerinden göç etmek zorunda kaldığı Sudanlı yetkililer tarafından ifade edilmektedir.

Darfur sorunuyla ilgili verilen rakamlar genellikle tahmini hesaplamalara dayanmaktadır. Zira göçebe hayatı, coğrafyası, yaşanan kabilevî bölünmeleriyle bölgede gerçek rakamları tespit edebilecek sağlıklı bir istatistik yapma imkânı bulunmamaktadır. Hükümetin bölgede yapmaya çalıştığı nüfus sayımının bile sağlıklı verilerden ziyade zaman zaman tahmini verilere dayandığı kabul gören bir husustur. Kamplarda yaşamakta olan insanların sayısı dışındaki rakamlar genellikle manipülasyon amaçlı verilmekte ve bu yolla istenen baskılar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Özellikle Batılı kaynakların zikrettiği rakamların oldukça abartılı olduğu ve mevcut iktidarı baskı altına almak için manipüle edildiği kabul gören bir husustur.²⁰ Bölgeye gerçekleştirdiğimiz bir ziyaret sırasında bizzat bölgede yaşayanlardan, hatta hükümet karşıtlarından edindiğimiz bilgilere göre bu sayılar çok abartılı olup gerçeği yansıtmamaktadır. Bölgede bir dram yaşanmakta olduğu herkes tarafından kabul edilmekle birlikte bu sayıların gerçekleri yansıtmadığı konusunda da bir fikir birliği bulunmaktadır.

Güney isyanı daha çok ayrılıkçı ve bölücü bir özelliğe sahipti. Zira Güney ile Kuzey arasında kültürel ve dini ayrılık oldukça bariz bir şekilde mülhaza edilmektedir. Ancak Darfur olayları tümüyle adil dağıtılmadığına inanılan ülke kaynaklarının eşit şekilde pay edilmesini önceleyen bir özelliğe sahiptir. Zira Darfur halkının dini veya kültürel olarak mevcut iktidarla veya Kuzeylilerle bir farklılıkları bulunmamaktadır. Bölgedeki

²⁰ Bkz. Hazar, *age*.

Afrika asıllı kabileler bile Arap kültürünü çok eskiden beri benimsemiş ve herhangi bir ayrılıkçı talebe sahip değildirler. Bölge halkı dini anlayış bakımından Kuzeylilere göre daha radikal sayılabilecek bir eğilime sahiptir. Bu yüzden Darfur'da yaşanmakta olan olayların temelde dini veya etnik bir sebebe dayanmadığı söylenebilir. Bölgeye düzenlediğimiz seyahat sırasında yaptığımız görüşmelerde de bu izlenimi edindik. Zaten bu husus hemen herkes tarafından da kabul edilmektedir.²¹ Bölgede dini söylemi ön plana çıkararak ulusal partilerin özellikle Sadık el-Mehdî başkanlığındaki Ümmet Partisi ile Hasan et-Turabî'nin başkanlığındaki Halkçı Kongre Partisi'nin bu bölgede önemli bir desteğe sahip olduğu bilinmektedir. Hatta biraz sonra işaret edileceği gibi bölgede silahlı mücadele vermekte olan grupların bir bölümü İslamcı gelenekten gelmekte ve zamanla farklı söylemlere kaymış bulunmaktadır.

Darfur'da hükümete karşı çıkan üç büyük grup bulunmaktadır. Bu grupların karşı çıkış argümanları şöyle özetlenebilir:

3.1. Adalet ve Eşitlik Hareketi

Bu hareketin lideri, Zegava kabilesine mensup Halil İbrahim isimli bir doktordur. Halil İbrahim Londra'da ikamet etmektedir. Hareketin askeri operasyonlarını, eski subaylardan Ticani Salim Derru yönetmektedir. Geçmişte Hasan Turabi ve Ömer el-Beşir ile aynı hareket içinde yer alan Halil İbrahim, 1989 yılından sonra ülkede yeşeren İslamlaşma süreci boyunca Sudan'da iktidarda bulunan Milli Kongre Partisi'nin üyeliğini yapmış ve Darfur Eyaleti Sağlık Bakanlığı görevini yürütmüştür. Zaman içerisinde etnik yaklaşımlar ve idari konularda hükümetle ayrı düşmüş ve 2003 yılı Mart ayında Milli Kongre Partisinden ayrılarak bu hareketi kurduğunu ilan etmiştir. Halil İbrahim ilk bildirisini Londra'dan İngilizce olarak yayımlamıştır. Söylemlerinde İslami geçmişinden kurtulmaya çalıştığı izlenimi veren Halil İbrahim son dönemlerde seküler eğilime yönelmeye başlamıştır. Hareket, tamamen bölgesel ve etnik bir söyleme sahiptir. Darfur olayları başladığında Londra'da bir açıklama yapan İbrahim, Sudan'da bugüne kadar görev yapan 12 devlet başkanının tümünün Kuzeyleli olduğunu ha-

²¹ Söz gelimi Sudanda eğitim faaliyetlerinde bulunan önemli üniversitelerden biri olan ve adını Sudan'dan ayrılan Güney Sudan'ın başkenti Cuba'dan alan Cuba Üniversitesi'ne bağlı Barış ve Kalkınma Araştırmaları Merkezi'nin 2003 yılında düzenlediği panele sunulan bildirisinin tümünün bulunduğu ortak nokta Darfur çatışmalarının temelde ekonomik sebeplere dayandığı hususudur. Ortaya çıkan bu görüş birliğine binaen panele sunulan bildiriler *Darfur'da Barışın Anahtarı Kalkınmadır* ismiyle kitaplaştırılmıştır. Darfur sorununu çeşitli yönleriyle ele alan makalelerden ve istatistiklerden oluşan bu kitap 2003 yılında Hartum'da basılmıştır.

tırlatarak, Güneylilere ve Darfurlulara imkân vermeyen mevcut yapının, oligarşik anlayışın en büyük göstergesi olduğunu savunmuştur.²²

Halil İbrahim'in İngiltere'de yaşaması ve bildirimlerini bu ülkeden yayınlaması, bu hareketin dışarıdan kontrollü olduğu yönündeki iddiaları beslemektedir.

3.2. Sudan Kurtuluş Ordusu

Bölgedeki çatışmalara en yoğun katılan örgüt Sudan Kurtuluş Ordusudur. Sudan Özgürlük Cephesi adlı grubun silahlı kanadı olan Sudan Kurtuluş Ordusu'nun lideri Sudanlı bir avukat olan Abdulvahid Muhammed Nur'dur. Fur kabilesine mensup olan Abdulvahid Nur Fransa'da ikamet etmektedir. Cephedeki komutanlarının bazıları daha önce Sudan ve Çad ordularında komutanlık yapmış ve bunlar arasında kurmay subaylar da bulunmaktadır. Hareket bildirimlerinde daha çok bölgenin geri bırakıldığını, ihmal edildiğini ve ikinci sınıf muameleye tabi tutulduğunu vurgulamakta ve bölge için genişletilmiş özerklik hakkı talep etmektedir. Sudan'daki idari yapının İslami yöneliş yerine, seküler bir tarzda yeniden yapılandırılmasını istemektedir. Merkezi hükümetin, ırkçı ve ayrımcı bir siyaset güttüğünü; bu siyasetin bölge halkına silahlı seçenek dışında bir seçenek bırakmadığını savunmaktadır.²³ Bu hareket de temel fikir olarak etnik ve kabilevi bir ideolojiye sahiptir. Batılı ülkelerle İsrail ve Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketle irtibat halinde bulunmaktadır.

3.3. Federal İttifak Partisi

Bu hareketin lideri Ahmed İbrahim Dureyc de Fur kabilesine mensup olup halen Londra'da yaşamaktadır. Bu hareket dini söylemden tamamen uzak, bölgesel ve etnik kaygıları öne çıkaran bir muhalefet yürütmekte ve çatışmalarda fazla bir etkisi bulunmamaktadır.²⁴

Bu büyük grupların yanı sıra Amerika tarafından desteklendiği söylenen Etiyopya veya Adisababa grubu ile Libya tarafından desteklendiği için Tripoli Grubu olarak isimlendirilen grup gibi küçük çaplı pek çok grup bulunmaktadır. Ancak bunların sorunu derinleştirme kapasitesi fazla değildir.

Ayrıca bölgedeki etkili gruplardan biri olan Minni Arko Minavi önderliğindeki grupla federal hükümet arasında 2006 yılında bir anlaşma yapıl-

²² Bu hareket hakkında geniş bilgi için bkz. Dr. Zeki el-Buhayrî, *Muşkiletu Darfur* s. 128–130.

²³ Zeki el-Buhayrî, *age*, s. 127–128.

²⁴ Zeki el-Buhayrî, *age*, s. 130–131.

mış ve lideri Minnavi Cumhurbaşkanlığı Başyardımcılığı'na getirilmiştir. Bu grup anlaşmayı imzaladığı için bu inceleme kaleme alındığında onu isyancı gruplar arasında zikretmemiştik. Ne yazık ki bu grup da referandum sürecinde Ömer el-Beşir'le ayrılığa düşerek silaha sarılmış ve hâlihazırda bölgede silahlı mücadele vermekte olan gruplar arasındaki yerini almış bulunmaktadır. Minnavi de esas olarak bölgenin geri kalmışlığını dile getirmekte ve ihmale isyan etmektedir.

3.4. Diğer Ulusal Partilerin Tutumu

Darfur sorununun iç sebepleri bağlamında işaret edilmesi gereken diğer bir husus ise ulusal düzeyde politika yapmakta olan siyasi yapıların iç politik mücadelelerde takındığı tavidir. Bu partilerden bazıları devlet başkanı el-Beşir'in bu koltuğu zorla gasp ettiğini ve iktidarı sadece kendi yandaşları arasında pay ettiğini savunarak millî meselelerde bile hükümeti ve Başkan el-Beşir'i yıpratma faaliyetleri yürütmekte; bunun için gerektiğinde dış güçlerden bile destek almakta bir sakınca görmemektedir. Bu partiler el-Beşir hükümetini yıpratmak için Darfur sorununu kaşımakta ve bu yolla siyasi desteklerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Ömer el-Beşir hükümeti Darfur olaylarında Turabi ve hareketinin etkisinin bulunduğunu savunmaktadır. Ancak Turabi ve yardımcıları Darfur halkının taleplerini haklı bulmakla birlikte bölgedeki silahlı olayları tasvip etmediklerini defalarca ifade etmiş bulunmaktadırlar. Turabi ve partisinin söz konusu olaylardaki rolü, kışkırtıcılıktan ziyade, bu olayları iç politik bir kazanıma dönüştürme çabası olarak değerlendirilmektedir. Zira bir kaç yıl önce hükümet ortağı oldukları dönemde uygulanan Darfur politikaları bu günden fazla bir farklılık arzetmiyordu. Turabi'nin bu dönemde Darfurlu kabileler tarafında görünmesi, tamamen, yollarını ayırdığı Ömer el-Beşir hükümetine yönelik siyasal yıpratma ve propaganda çalışmaları ile açıklanabilir. Adalet ve Eşitlik Hareketi ile bağları bulunan Turabi ve ekibi, bu bağlantıyı inkar etmemekte ancak silahlı mücadeleye dâhil olmadığını özellikle vurgulamaktadır.

Daha önce el-Beşir'le birlikte aynı hareket içinde yer almış olan Turabi geçmişte, el-Beşir'in devlet başkanı olarak görev yaptığı dönemde Parlamento Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Daha sonra bu görevden alınan Turabi yeni bir parti kurarak mücadeleye başlamış ve ülke problemleriyle ilgili el-Beşir'in önerdiği hemen tüm önerileri baştan reddetmektedir. Özellikle son yıllarda Batıyla ilişkilere önem vermeye başlayan Turabî, ülkenin Batıyla iyi geçinmesini, Birleşmiş Milletler Teşkilatıyla

daha sıkı ilişki kurmasını, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmasını önermektedir. Özellikle Uluslararası Ceza Mahkemesinin el-Beşir hakkındaki iddialarına göndermeler içeren bu söylemin el-Beşir'i ne kadar zor durumda bırakacak söylemler olduğu aşikârdır. Turabi'nin bu tavrının ülke problemleri konusunda el-Beşir'den temelden ayrı düşünmekten ziyade el-Beşir iktidarını zayıflatma, halk nezdinde itibar kaybetmesini sağlama ya yönelik politik bir tavır olduğu varsayılmaktadır.

Yine aynı şekilde Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketi Sudan Halk Kurtuluş Ordusu ile yukarıdaki hareketlerin hemen tümü arasında belli oranda bir irtibat ve farklı düzeylerde işbirliği olduğu biliniyor. Merkezi hükümetin zayıflatılması konusunda işbirliği yapan tüm bu gruplar, farklı gündemleri olmakla birlikte bu ortak hedefte buluşabilmişlerdir.

Görüldüğü gibi Darfur'da isyan hareketlerine kalkışan grupların ve bunlara destek verenlerin önemli bir kısmı İslami akımlardan ayrılma gruplarıdır. Bunların kimi etnik, kimi fikri, kimi ise bölgesel gerekçelerle kendilerini farklı çizgilerde görmektedir. Sudan'daki İslami hareketin terkibinden ve sosyal tabanından kaynaklanan bu sorunlar, başlardaki İslam kardeşliği vurgusunun zaman içinde zayıflayarak yerini etnik, kabilevi ve bölgesel bağlara bırakmasından doğmuştur. Buradan çıkararak, Darfur sorununun temelde dini gerekçelere dayanmadığı, aksine kabilevi ve bölgesel ayrım tabanlı olduğu söylenebilir.

4. Darfur Sorununda Dış Müdahalelerin Etkisi

İç problemlerin yanı sıra başta Sudan'ın komşu ülkeleri olmak üzere Amerika'nın, Batılı ülkelerin, Çin ve İsrail gibi ülkelerin bölge üzerindeki hesapları da sorunun giderek büyümesinde önemli bir paya sahiptir. Bilindiği gibi Başta Amerika olmak üzere Batılı ülkeler Sudan'a ekonomik ambargo uygulamaktadır. Batılı ülkelerin ambargoyla yarattığı boşluğu başta Çin olmak üzere Hindistan, Malezya, Kore, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkeler doldurmaktadır. Özellikle Çin ülkenin hemen her sektöründe önemli bir ağırlığa sahiptir. Son yıllarda bulunan petrol büyük oranda Çinliler tarafından çıkarılmakta ve piyasaya sürülmektedir. Ülke, tabiri caizse tümüyle Çin'in güdümüne girmiş bulunmaktadır. Batının uyguladığı ambargodan bunalan Sudan yönetimi, kendisini dünya siyasetinde önemli bir aktör olan Çin'e yakınlaşmak zorunda hissetmiştir. Uluslararası platformlarda Çin'in desteğine ihtiyaç duyan Sudan, tüm yatırım alanlarında Çin'e kapılarını sonuna kadar açmakta ve Çin her geçen gün Sudan'daki varlığını daha da güçlendirmektedir. Bu durum dünya jandarmalığı iddiasındaki

Amerika'nın hoşuna gitmemekte ve bölge üzerinde çeşitli oyunlar oynayarak bu güç mücadelesinde ibreyi kendinden yana çekmeye çalışmaktadır.

Çin'in dünya siyasetinde Amerika'ya gizli bir rakip olduğu sık sık ifade edilen bir husustur. Dünyadaki nüfuz mücadelelerinin günümüzde daha çok enerji kaynakları üzerinden yürütüldüğü de bilinen bir husustur. Çin'i, daha çok kendi hâkimiyeti altında bulunan petrol kozuyla sıkıştırmayı başaran Amerika, Çin'in bu bölgeden önemli oranda karşıladığı petrol ile kendi elindeki bu kozdan daha az etkilenmeye başladığını görmektedir. Bu da bu bölgede gizli bir Çin ve Amerika mücadelesi başlatmış bulunmaktadır. Bu mücadelede başarı elde etmek isteyen Amerika, ülkenin iç siyasetine çeşitli yollarla müdahil olmakta ve bu siyaset üzerinden Sudan yönetimini dize getirme hesapları yapmaktadır. Ülkedeki Güney Kuzey mücadelesinde sürekli Güneylilerden yana tavır koyan Amerika, bu sorunun barış anlaşmasıyla askıya alınmasının ardından Darfur sorununu kaşıma yoluna gitmiştir. Tüm uluslararası platformlarda Amerika'nın bu sorun üzerinden sürdürdüğü baskı açıkça görülmektedir.

İsrail'in bütün dünyada Amerika'yla paralel bir siyaset izlediği ise izahtan varestedir. Ekonomik çıkarları söz konusu olmasa da genel dünya siyasetinde izlediği tutum İsrail'in bu bölgeye de kayıtsız kalmamasını gerektirmektedir. Siyasal taleplere sahip İslam'la küresel ölçekte mücadeleyi bir politika olarak belirleyen İsrail'in bu bölgede yaşananlara kayıtsız kalması beklenemez. Dünyadaki Siyasal İslamcı taleplere örnek olma potansiyeli bulunan Sudan siyasetinin akamete uğratılması isteği İsrail'i de bölgeye müdahil kılan bir unsur olmuştur. Özellikle yönetimin yumuşak karnı olan Darfur bölgesindeki iç çatışmalara müdahil olmakta ve silahlı gruplara destek vermektedir. Sözgelimi Darfur sorunun önemli bir aktörü olan Sudan Özgürlük Cephesi adlı grubun silahlı kanadı olan Sudan Kurtuluş Ordusu'nun lideri Abdulvahid Muhammed Nur, İsrail tarafından kollanmakta ve İsrail'de bir bürosu bulunmaktadır. Fur kabilesine mensup olan Abdulvahid Nur, Arap Birliğinin gösterdiği barış çabalarına karşı çıkmakta ve sorunu Avrupa mahreçli görüşmelerle çözmekten yana tavır koymaktadır. İsrail bu bölgede Eritre ve Kenya gibi bölgedeki müttefikleri aracılığıyla etkinlik kurmakta ve Sudan'ın yıpratılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

2004 yılında Sudan Kurtuluş Hareketine katılan ve 20 ay fiilen bu hareket içerisinde görev alan Dr. Zünnun et-Ticanî, bir toplantıda, bu hareket içinde görev aldığı süre içinde, harekete Amerika, Çad, Eritre ve Libya'nın açıkça destek verdiğini; Birleşmiş Milletler ve Norveç temsilcilerinin ko-

ordinasyon işini üstlendiğini ifade etmiştir. Amerika'nın da bu hareket içinde etkili olduğunu ve amacının Kuzey Irak'ta kurulan Kürdistan benzeri bir özerk bölge kurmak olduğunu açıklamıştır.

Çad'la Sudan arasında yaşanmakta olan sınır sorunları²⁵ öteden beri iki ülke ilişkilerini germekte ve zaman zaman diplomatik ilişkilerini kesme noktasına kadar götürmektedir.²⁶ İki ülke de kendi içlerinde faaliyet göstermekte olan muhalif güçlerin karşı devlet tarafından desteklendiğini ileri sürmekte ve bu yolla birbirlerini suçlamaktadırlar. Gerçekten de her iki ülke karşılıklı olarak diğer ülkede bulunan muhalif hareketleri el altından desteklemekte ve iç sorunların giderek büyümesinde önemli roller üstlenmektedir. Çad'ın, sömürgesi olmaktan kurtulsa da öteden beri Fransa'nın etkisinde bulunduğu bilinmektedir. Fransa ise bölgeye yönelik hesapları için Çad üzerinden bölgede etkinlik kurmaya çalışmaktadır.²⁷

Aslında Batılı ülkeleri Sudan'a müdahil olmaya heveslendiren diğer sebeplerin yanısıra en önemli sebep, ülkenin siyasal sistem tercihidir. Numeyri zamanından itibaren uygulanmakta olan kısmi şer'î yönetim tarzı Batı'dan sürekli bir mukavemet görmüştür. Zira Sudan, Afrika kıtasının göbeğinde yer almakta ve burada uygulanmaya başlayan bu şer'î sistem, dünyadaki diğer benzer istekleri harekete geçirme potansiyeline sahiptir. Arap yarımadasından ve Akdeniz kıyısından Afrika'nın içine doğru yönelen İslamlaşma süreci Sudan'ın kuzey bölgelerini tümüyle etkisi altına almış ve güneye doğru ilerleme potansiyeline sahiptir. Şimdi ise siyasal İslamî bir devletin bulunması ve devletin tebliğ misyonunu önceleyen bir özelliğe sahip olması İslami yayılışın güneye doğru ilerleyişini de hızlandıracaktır. Bunun önüne geçilmesi Batı için oldukça önem arzeden bir husus olmuştur. Bu yüzden Sudan sürekli uluslararası baskılar altında tutulmuş ve zayıflatılmaya çalışılmıştır. Sudan'ın bu tercihinin dünyanın çeşitli bölgelerindeki İslamcı hareketler için bir örnek olma potansiyeli taşıması, bu tercihi örnek olmaktan çıkarmayı gerekli kılmıştır. Amerika, Çin gibi ülkelerin bu bölgede ekonomik çıkar mücadelesi içinde oldukları kabul

²⁵ İki ülke arasında 1300 km'yi bulan sınır şeridi sömürgeci ülkeler olan Fransa ve İngiltere tarafından 1898 yılında yapılan bir anlaşmayla belirlenmiş olup Nil hattıyla Kongo Nehri baz alınarak çizilmiş ve kabile yapıları, toplumsal karakterler, coğrafi yapılanmalar vb. tabii ölçütler dikkate alınmamıştır. Harita üzerinde resmedilse de bu sınırlar 90'lı yıllara kadar fiziki olarak belirlenememiştir. Sınır işaretlerinin konmaya başlanmasıyla birlikte sınır sorunları baş göstermiş ve iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bkz. et-Tenmiye, "Alakat Çad ve Darfur", *Miftahu's-Selam fi'd-Darfur*, Camiatu Cuba, Merkez Ebhasi's- Selam ve't Tenmiye, Hartum, 2003, s. 155.

²⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Şemsu'l-Hedy İbrahim İdris, *Darfur el-Muameretu'l-Kubra*, s. 81.

²⁷ Şemsu'l-Hedy, *age*.

edilebilirse de İsrail'in son yıllarda bölgeyle ilgili çeşitli hesaplar içinde olması, silahlı bazı grupların liderlerini İsrail'de barındırması bu amaca yönelik olarak değerlendirilmelidir. Zira Sudan yönetimi tabii olarak Filistin problemine ilgi duymakta ve bu ilgi halkta da önemli bir karşılık bulmaktadır. Halkı fakir olmasına karşın Filistinli direnişçilere Sudan'dan önemli oranda yardımlar gönderilmektedir. Halk nezdinde İsrail'e büyük bir öfke yükselmektedir. Bunun önüne geçilmesi ancak mevcut yönetimin zayıflatılarak ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır.

Bu hususta ileri sürülen görüşlerden biri de aslında Amerika ve Batının işin nihayetinde bu potansiyeli dağıtmak için Sudan'ı bölmeye ve etkinliğini bu yolla gidermeye niyetlendiğidir. Yaşanmakta olan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, parça parça oynanan oyunlar yan yana dizildiğinde bu görüşün hiç de yabana atılır bir görüş olmadığı görülmektedir. Yıllarca süren Güney Kuzey savaşında Güneyli milisleri açıkça destekleyen ve bir bakıma imzalanan anlaşmayla isteneni gerçekleştiren bu ülkeler şimdi de Darfur bölgesinde patlak veren ve muhtemelen kendi kışkırtmaları sonucu ortaya çıkan bu olayları kullanarak bu bölgeyi de koparmaya ve ileriki yıllarda ülkeyi parçalamaya niyetlenmiş olabilirler. Zira hemen tüm araştırmacılar Batılı ülkelerin Darfur'da çözüm bulmaktan yana bir irade sergilemediklerini, sorunun devamını sağlayacak politikalar izlediklerini, bu çerçevede silahlı grupların liderlerini barındırdıklarını, onlara herhangi bir baskı uygulamaktan ısrarla kaçındıklarını ifade etmektedirler. Sorunun devamı Batının istediği zaman bölgeye müdahalede bulunmasının önünü açık bırakacaktır. Yaygın kanaat Batı'nın stratejik olarak uygun gördüğü bir zamanda bölgeye müdahale niyetinde olduğu şeklindedir. Nitekim BM tarafından sorunun çözümüne yönelik olarak alınan karar bu görüşü destekler argümanlar içermektedir. Alınan kararda olayların bütün sorumluluğu yönetime yüklenmiş, silahlı grupların bu olaylarda oynadığı role hiç bir atıfta bulunulmamış ve sorunun çözülmemesi durumunda baskıların arttırılacağı ifade edilmiştir. Batılıların, tıpkı Irak'ın işgal sürecinde olduğu gibi, tek yanlı kararlarla sonunda bölgenin işgalini getirecek bir politika izledikleri yaygın bir kanaat olarak gündemde bulunmaktadır.

5. Bu Sorunun Çözümü Nasıl Sağlanabilir?

Darfur sorununun çözümü için şimdiye kadar pek çok girişim başlatılmış ve maalesef bu girişimler sorunu çözmeye yeterli olamamıştır. Sorunun çözümsüz kalmasında işaret edilen dış etkenlerin yanı sıra silahlı grupların tavrı da önemli bir rol oynamıştır. Bu gruplar, görüşmeler için hükümet tarafından kabul edilemeyecek şartlar ileri sürmekte ve görüşme-

lerin daha başında akamete uğramasını sağlamaktadır. Sözgelimi kendileri silah bırakmadan Cancevidlerin silahsızlaştırılmasını bir ön şart olarak ileri sürmektedirler. Zaman zaman yapılan barış girişimlerinde bu sorunlar aşılsa da araya başka unsurlar girmekte ve yapılan anlaşmalar uygulanmadan rafa kaldırılmaktadır. Sözgelimi 2004 yılının Mart ayında hükümetle silahlı gruplar arasında yapılan barış anlaşmasının ardından Güneyli ayrılıkçı lider John Garang, Eritre’de en etkin direnişçi silahlı grup lideri olan Abdulvahid Nur’la görüşmüş ve bu görüşmeyi baltalamıştır. Görüşmenin ardından çatışmalar tekrar alevlenmiştir.

2006 Yılında Nijerya’nın başkenti Abuca’da sağlanan ve bölge sorunları için önemli öneriler barındıran kapsamlı barış anlaşmasına Minni Arko Minavi liderliğindeki grup dışındaki gruplar imza atmaya yanaşmamış ve anlaşma bu haliyle yarım kalmış bulunmaktadır. Şu anda Katar tarafından başlatılan girişim ümit verici bir adım olarak görülse de yukarıda bahsedilen çerçevede değerlendirildiğinde bu umutlar azalmaktadır.

Darfur sorununun iç siyasi inisiyatiflerle çözülmesinin dışında kalan bir girişimle çözülebileceğine doğrusu fazla ihtimal verilmemektedir. Zira sorunun pek çok aktörü bulunmakta ve her bir aktör diğerlerinin başlattığı girişimleri şüpheyle karşılamaktadır. Taraflardan kimisi Arap Birliğine, kimisi ise Afrika Birliğine karşı çıkmaktadır. Batılı girişimler ise hem bazı gruplar hem de yönetim tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. Dolayısıyla bunların göstereceği çabalar baştan başarısızlığa uğramaya mahkûm olmaktadır. Çözüm için, iktidarın bir şekilde ulusal ölçekte faaliyet göstermekte olan partileri, etkin sivil toplum örgütlerini, kabile idarelerini, bölgedeki silahlı grupları ve sorunun çözümünde katkı sunmaları gereken tüm şahsiyet ve yapılanmaları ikna ederek masaya oturtmak gerekmektedir. Bu önerinin ne denli zor olduğu da bilinmektedir. Ancak bölgenin siyaset kültürü, kozmopolit yapısı, hiyerarşik yapılanmaları hatta barış kültürü vb. durumları bunun dışındaki önerileri baştan akamete uğratacaktır.

Mevcut iktidarın da aslında bunun farkında olduğu söylenebilir. 16 Ekim 2008 tarihinde iktidar tarafından yapılan davetle “Darfur sorununun çözümü için milli inisiyatif” ismiyle başlatılan girişim bu tespiti haklı çıkarmaktadır. Ancak bu girişim maalesef isteneni tam olarak yerine getirme konusunda yetersiz kalmıştır. Sözgelimi ülkede önemli bir aktör konumunda olan Hasan Turabi ve Darfur’lu silahlı grupların bu girişime katılımları sağlanamamıştır. Ayrıca bu girişimin zamanlama açısından pek uygun olmadığı da düşünülmektedir. Katar’da başlatılan girişimle paralel olarak ileri sürülen bu milli inisiyatif alma çabasının Katar girişimini baltaması

ihtimali zihinlerde yer bulabilmektedir. Batılı ülkeler ve Türkiye tarafından da desteklenen Katar girişimi önemli bir umut ışığı olarak dururken başlatılan bu girişim bu yönüyle bazıları tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. Nitekim Hasan Turabi'nin bu girişime yönelttiği en bariz eleştiri bu husus olmuştur.

Öte yandan mevcut iktidarın bu aşamada sorunu çözme gücüne sahip olmadığı da düşünülmektedir. Zira Darfur sorununun çözümü yüklü bir ekonomik maliyet gerektirmektedir. Sudan yıllarca süren iç savaşlar sebebiyle zaten dumura uğramış bir vaziyettedir. Son yıllarda ithal edilen petrolün etkisiyle önemli bir büyüme trendine girmiş bulunsa da ülkenin devasa sorunları sebebiyle ekonomisinin rahatladığı söylenemez. Sanayi, alt yapı, kurumsal yapı vb. konularda henüz bariz bir iyileşmenin yaşandığı söylenemez. Ülkenin hâlihazırda sahip olduğu 30 Milyar dolarlık dış borcu önümüzdeki bir kaç yıllık ihracatını da ipotek altına sokmuş bulunmaktadır. Dolayısıyla sorunun çözümü bir yandan samimi iç inisiyatife ihtiyaç duyarken, öbür yandan da önemli oranda bir uluslararası maddi desteğe ihtiyaç göstermektedir. Bu açıdan Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısının tutuklama talebiyle kapana sıkıştırılmış bulunan mevcut Sudan hükümeti tarafından da destek gören Katar girişimine uluslararası toplumun güçlü bir şekilde destek sunması, tarafların şüphelerini bertaraf edecek şekilde bunu gündemde tutması, sorunun çözümü için belki de şimdiye kadar ortaya atılmış en önemli fırsat olmasını sağlayabilecektir. Ancak Katar girişimine destek verdiğini ifade eden Batılı ülkelerin bu hususta ne kadar samimi oldukları hep şüpheyle karşılanacaktır. Zira bu sorunun çözümü kendi çıkarlarıyla örtüşmediği sürece bu girişime gerçek anlamda destek vermeyecekleri hususu izahtan varestedir.

6. Türkiye'nin Darfur Sorununun Çözümünde Sunabileceği Katkı

Burada Türkiye'nin bu hususta ne tür bir role sahip olabileceği konusunu da biraz irdeleyerek incelememizi sonlandırmamız yararlı olacaktır. Türkiye aslında Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri bölgede hep saygıyla karşılanan bir ülke olmuştur. Osmanlı kültürünün bazı izleri hâlâ bölgede müşahade edilmektedir. Bölge Arapçası lehçesinde Osmanlıcadan geçmiş hatırı sayılır oranda Türkçe kelime bulunmaktadır. Bölge halkı büyük oranda Osmanlı'yı saygıyla anmaktadır. Dini kimliği ağır basan Sudan halkının Türklere dini ve tarihsel bir yakınlık hissetmesi bu açıdan rahat anlaşılabilir. Osmanlı'nın bu bölgede halka genellikle iyi davrandığı, fazla olumsuz sayılabilecek bir yaklaşım sergilemediği bölge halkı tarafından

ifade edilmektedir.²⁸ Son Darfur prensi Ali Dinar'ın İngilizlere karşı Osmanlılara verdiği destek sözlü halk kahramanlıklarının önemli bir ögesi olarak dilden dile aktarılmaktadır.

Türkiye'nin son yıllarda genelde Afrika'ya özelde Sudan'a karşı yürütmekte olduğu açılım politikaları da bu yakınlığın etkisiyle oldukça sempatiyle karşılanmaktadır. İstanbul'da düzenlenen Afrika zirvesi tüm Afrika'da olduğu gibi Sudan'da da memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı burada gerek halk nezdinde gerekse yönetim nezdinde önemli bir saygınlığa sahiptirler. Hatta Hıristiyan ve animist inanca sahip olan Güney bölgesi bile Türkiye'nin seküler yapısını memnuniyetle karşılamakta ve onu saygıyla anmaktadır. Bu husus ikili ilişkilerde de olumlu katkılar sunmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda TİKA, Sağlık Bakanlığı, Türk Kızılayı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bu ülkeye sunduğu teknik ve insani yardım desteği hem halk nezdinde hem de yönetim nezdinde büyük bir memnuniyet uandırmıştır. Yetkililer her fırsatta Türkiye'yi ülkelerinde her alanda daha fazla görmek istediklerini ifade etmektedirler. Bu durum iki ülke arasındaki ticaret hacmini de bir hayli olumlu etkilemiştir. Türkiye'nin Sudan'la olan ticareti her yıl katlanarak artmaktadır. Ülkede yüzün üzerinde Türk firması faaliyet göstermektedir. Bu firmalar oldukça önemli projeler yürütmektedir. Ülkede dört bine yakın Türk'ün kendilerine ait yatırımlarda çalışmakta olduğu tahmin edilmektedir. Güney Darfur'un başkenti Niyala'da faaliyet vermekte olan Kızılay Sahra Hastanesi bölgede büyük bir sempatiyle karşılanmaktadır. Günde beş yüz civarında hastaya ücretsiz tedavi imkânı sunan hastane her kesim tarafından takdirle karşılanmaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2006 yılında bölgeye düzenlediği ziyaret büyük bir memnuniyet yaratmıştır.

İşte bütün bunlardan hareketle Türkiye'nin bölgede daha fazla inisiyatif almasının sorunun çözümüne önemli oranda katkı sağlayacağına inanıyoruz. Zira Türkiye'nin göstereceği çabalar hiç bir kesim tarafından şüpheyle karşılanmayacaktır. Türkiye'nin bölgeye yönelik gizli bir ajandasının olmayacağı herkes tarafından bilinmektedir. Onun göstereceği çabanın ön kabullere dayalı olmayacağı inancı, Türkiye'ye duyulan sempatiy-

²⁸ Osmanlı arşivlerinde de bu durumu destekleyen vesikalar bulunmaktadır. Vesikalara göre Osmanlı padişahları, bölge yöneticilerine gönderdiği fermanlarla halkın güvenliğinin sağlanması ve rahatlığa kavuşturulması için talimatlar vermişlerdir. (*es-Sudan fi'l-Ahdi'l-Osmanî*, IRCICA Komisyon, İstanbul 2007, s. 22) Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İsmail'in döneminde vergi vb konularda yaşanan olumsuz uygulamalar dışında (*age*, s. 54) bölge halkı Osmanlı uygulamalarından genellikle memnun kalmış ve sadakatini göstermiştir.

le bir araya gelince önemli bir etken haline dönüşecektir. Yaptığımız pek çok görüşmede buna benzer önerilerle karşılaştık. Sudan'da gerçekleşen bir toplantıda Fransa Büyükelçisi özel sohbet sırasında bizzat böyle bir öneride bulundu ve bu sorunu çözebilme potansiyeline sadece Türkiye'nin sahip olduğunu ifade etti.

Türkiye'nin bu sorunun çözümüne sunabileceği katkı şu aşamada, devam etmekte olan Katar girişimine güçlü destek vermek şeklinde olmalıdır. Zira bu girişim oldukça önemli bulunmakla birlikte yeterli uluslararası desteği alamamış izlenimi vermektedir. Türkiye bu girişimi uluslararası arenada daha fazla vurgulayabilir. Bu girişimin ne derece başarılı olup olmadığı görüldükten sonra yeni bir adım üzerinde çalışılabilir. Bir drama dönüşen Darfur sorununun çözümünde Türkiye'nin göstereceği çabanın onu bölgede önemli bir aktör haline getireceği açıktır.

KAYNAKÇA

- Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, Görsel Yayıncılık, C. 13.
- Kavas, Ahmet. *Osmanlı Afrika İlişkileri*, Kitabevi, İstanbul 2011.
- İdris, Şemsu'l-Hedy İbrahim. *Darfur el-Muameretu'l-Kubra*, 1. Baskı 2006.
- “Darfûr”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, 1993.
- Yusuf, Emir Ferec. *El-Mahkemetu'l-Cinaiyye ed-Devliyye*, Daru'l-Matbuatu'l-Camiiyye, İskenderiye, 2009.
- el-Buhayrî, Zeki. *Muşkiletu Darfur*, el-Heyetu'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kitab, Kahire, 2010.
- Hazar, Numan. *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye – Afrika İlişkileri*, USAK Yayınları. 2. Baskı, Ankara, 2011.
- et-Tenmiye. “Alakat Çad ve Darfur”, *Miftahu's-Selam fi'd-Darfur*, Camiatu Cuba, Merkez Ebhasi's- Selam ve't Tenmiye, Hartum, 2003.
- IRCICA Komisyon. *es-Sudan fi'l-Ahdi'l-Osmanî*, İstanbul 2007.